

O przecinkach i nie tylko

Jerzy Trzeciak
Dział Wydawnictw IMPAN
publ@impan.pl
<https://www.impan.pl/pl/wydawnictwa/dla-autorow>

11 lipca 2023

Przecinek

Sformułuję najpierw kilka „zasad”, którymi warto się kierować, stawiając przecinki w tekście angielskim. Zasady te będą następnie zilustrowane przykładami.

- Zapomnij polskie zasady stawiania przecinków.
- Lepiej mniej przecinków niż więcej.
- Wstaw przecinek tam, gdzie trzeba coś rozdzielić.
- Wstaw główny przecinek, poboczne opuść.
- Wstaw przecinek, żeby wskazać strukturę logiczną zdania.
- Wstaw przecinek tam, gdzie czytelnik ma (na chwilę) zawiesić głos.
- Nie trzymaj się kurczowo żadnych zasad – zwłaszcza własnych.
- Nie zmieniaj interpunkcji w korekcie (na inną równie dobrą).

Zapomnij polskie zasady

Nie ma przecinka przed „że”:

- We will prove that M is convex.

(Często) nie ma przecinka przed „który”:

- Every function which satisfies (2) is called a weak solution of equation (1).

- This holds for every map that appears in Table 2.

W obu tych przykładach zdanie przydawkowe (‘which satisfies (2)’ oraz ‘that appears in Table 2’) jest *definiujące* – nie można go ze zdania usunąć. Takich zdań przydawkowych (ang. *defining relative clauses*) nie oddzielamy przecinkami.

Jeśli jednak zdanie przydawkowe jest „niedefiniujące” (wtrącone), oddzielamy je przecinkami:

- The function u , which we have proved to be integrable, is a weak solution of (1).

(Na ogół) nie ma przecinka przed „jeśli”:

- A set is called *closed* if its complement is open.

(Często) jest przecinek przed „i”:

- A sketch proof is given in Section 6, and we refer the reader to [26] for more details about essential dimension.
- This conjecture was proved by Liebeck, and more recently it has been shown that $c = 7$ is the best possible constant.

Tu stawiamy przecinek, bo druga część zdania wprowadza zupełnie nową treść.

Wstaw przecinek, żeby rozdzielić

Wstaw przecinek, żeby zapobiec „fałszywym połączeniom”:

- Thus the proof of Theorem 2, and of the remarks that follow it, is complete. [bez przecinka byłoby ‘it is complete’]
- Part (ii) follows immediately from Lemma 2, and part (iii) is an easy consequence of the fact that G has an orbit of dimension n . [bez przecinka byłoby ‘follows from Lemma 2 and part (iii)’]

Wstaw przecinek, żeby rozdzielić symbole:

- For every $x \in X$, Y_x is complete.

Wstaw przecinki, żeby oddzielić zdanie wtrącone:

- The *base size* of G , denoted by $b(G, H)$ (or just $b(G)$ if the context is clear), is the minimal size of a base for G .

Wstaw przecinek, żeby oddzielić dopowiedzenie na końcu zdania:

- For example, Bochert’s result was motivated by the classical problem of bounding the order of a finite primitive permutation group, which attracted a lot of attention in the 19th century.

Wstaw przecinek, żeby wskazać strukturę logiczną

Często w skomplikowanych zdaniach zawierających alternatywy, koniunkcje, implikacje i równoważności nie jest jasne, jaki jest zakres poszczególnych członów – wtedy interpunkcja powinna pomóc.

Na przykład, w zdaniu postaci ‘Then either A or B and C’ nie wiadomo, czy chodzi o

- Then either A or B holds, and moreover C is true,

czy też

- Then either A holds, or both B and C hold.

Podobnie nie należy pisać ‘Then A iff B and C’, jeśli mamy na myśli ‘Then A iff B, and moreover C’. W tym ostatnim wypadku (jeśli nie chcemy zaczynać nowego zdania) często lepiej użyć średnika: ‘Then A iff B; moreover, C’.

Gdy struktura logiczna jest bardzo skomplikowana, sama interpunkcja może nie wystarczyć; wtedy zwykle pomaga ustawienie „pionowe”, w punktach:

- Since either
  - (i) A and $B(x)$ for some x , or
  - (ii) D implies $C(x)$ for all x ,

it follows that

- (a) F,
- (b) G.

Wstaw przecinek tam, gdzie czytelnik ma (na chwilę) zawiesić głos

- If not, then $K_j = K_j \cap H^g$ for all $g \in G$, which implies that K_j is a positive-dimensional normal subgroup.
- Indeed, the only known exceptions are the cases with H finite.
- A similar argument shows that $b \leq c$, hence equality holds.
- Determining the base size of a given permutation group is a classical problem in permutation group theory, with a long tradition and many applications.

Żadnych zasad!

W bardzo wielu wypadkach można równie dobrze postawić przecinek, jak i go nie postawić. Oto kilka par z równie poprawną interpunkcją:

1. If A is compact then it is bounded.
2. If A is compact, then it is bounded.
1. In Section 5 we prove Theorem 3.
2. In Section 5, we prove Theorem 3.
1. For every x there exists y such that...
2. For every x , there exists y such that...
1. By (1) the set A is compact.
2. By (1), the set A is compact.
1. Clearly the set A is compact.
2. Clearly, the set A is compact.

Inaczej rzecz się ma, gdy powyższe zwroty są częściami zdań bardziej złożonych – wtedy nadmierna interpunkcja może zaszkodzić. Np. zdanie

- Since f is compact, by (1), the set A is bounded

jest dwuznaczne - nie wiadomo, której części dotyczy 'by (1)'; lepiej napisać precyzyjnie jedno z dwojga:

1. Since f is compact by (1), the set A is bounded.
2. Since f is compact, by (1) the set A is bounded.

Widać stąd, że trzymanie się sztywnej zasady „zawsze stawiam przecinek po «by (1)»” może prowadzić do błędu.

Podobnie jest z przecinkami po niektórych słowach – w zdaniu bardziej złożonym lepiej nie kawałkować zdania przecinkami z powodu trzymania się „zasady”:

1. Moreover, F is continuous.
2. Then F is continuous, and moreover we can approximate it by functions satisfying (5).
[albo bez przecinka przed 'and']
1. Consequently, F is continuous.
2. Then F is continuous, and consequently we can approximate it by functions satisfying (5). [albo bez przecinka przed 'and']

Nie tylko przecinek między symbolami

Zdania zawierające wzory oddzielone wyłącznie przecinkami źle się czyta; często przy tym ich struktura logiczna nie jest od razu widoczna. Zastąpienie przecinków słowami powoduje, że czytelnik nie zastanawia się nad tym, nad czym nie musi się zastanawiać.

Oto przykład:

- Then $f(x) > 0, x \in X$.

Można to (formalnie) odczytać na kilka sposobów:

- Then $f(x) > 0$ and $x \in X$.
- Then $f(x) > 0$ for all $x \in X$.
- Then $f(x) > 0$ for some $x \in X$.

Pamiętajmy przy tym o dość powszechnej konwencji: wzór wyśrodkowany

$$f(x) > 0, \quad x \in X,$$

będzie przez większość czytelników zrozumiany jako ' $f(x) > 0, \forall x \in X$ '. Jeśli więc mamy na myśli $\exists$, trzeba napisać

$$\exists x \in X, \quad f(x) > 0.$$

Nie tylko przecinek w zdaniu współrzędnie złożonym

Jeśli zdanie złożone składa się z dwóch niezależnych części, między którymi można postawić kropkę lub średnik, to na ogół postawienie przecinka nie wystarcza.

Zamiast 'Let $x \in X$, then $f(x)$ is convex', napisz

- Let $x \in X$. Then $f(x)$ is convex.

Zamiast 'The first inequality is well known, see [5, Proposition 3.1]' można napisać

- The first inequality is well known: see [5, Proposition 3.1].
- The first inequality is well known (see [5, Proposition 3.1]).
- The first inequality is well known – see [5, Proposition 3.1].
- The first inequality is well known; see [5, Proposition 3.1].
- The first inequality is well known [5, Proposition 3.1].

W ostatnim przykładzie nie ma potrzeby dodawać nawiasów ( ): nawias kwadratowy wystarczy.

Przecinek przy wyliczaniu

Można pisać zarówno

- Cox, Brown and Fox,

jak i

- Cox, Brown, and Fox

(rozmaite wydawnictwa zalecają jedną z tych wersji, ale nie ma tu ogólnej zgody, ani w wydawnictwach brytyjskich, ani amerykańskich). Dodanie przecinka jest zawsze wskazane, jeśli można dzięki temu usunąć dwuznaczność.

Średnik

Niekiedy dwa zdania są gramatycznie niezależne, ale na tyle powiązane ze sobą, że nie chcesz ich rozdzielać kropką. Wtedy użyj średnika:

- Using Theorem 6 we can compute the precise value of $A(v)$ in almost all cases; this is a significant strengthening of the general estimate $A(v) \leq 2$ stated in [6].
- A subset of Ω is a *base* for G if its pointwise stabilizer is trivial; the *base size* of G is the minimal cardinality of a base.
- Then $f_1 = g_1$ in D_1 ; and since D_2 is connected, we also have $f_1 = g_1$ in D_2 .
- The first inequality is well known; see [5, Proposition 3.1] for a similar statement.

Użyj średnika przy wyliczaniu, jeśli obiekty wyliczane są skomplikowane i zawierają przecinki:

- Here A , B and C are complex numbers depending on x , y and z ; D and E depend on c and d ; and F is given by Lemma 5.

Dwukropek

Możesz postawić dwukropek między dwoma niezależnymi zdaniami, jeśli drugie zdanie wyjaśnia, ilustruje, parafrazuje lub rozwija pierwsze:

- Here is a more explicit statement of what the theorem asserts: if γ can be continued analytically along C_1 to f_1 , and if it can also be continued analytically along C_2 to f_2 , then $f_1 = f_2$ in $C_1 \cap C_2$.
- A few S -invariant subspaces are immediately apparent: if Y_k is the set of all x whose first k coordinates are 0, then Y_k is S -invariant.

Jeśli wyjaśnienie po dwukropku składa się z więcej niż jednego zdania, zacznij je dużą literą:

- Actually, H^p is a Banach space: To prove the completeness, let (f_n) be a Cauchy sequence in H^p . Then...

Nie stawiaj dwukropka przed każdym wzorem wyśrodkowanym.

Po angielsku na ogół nie stawia się dwukropka w środku zdania pojedynczego. W szczególności nie stawiaj dwukropka przed listą obiektów w ramach jednego zdania:

- The group G can be of type A, B, C or D.
- Consider all elements $x \in X$ such that (i) ..., (ii) ..., and (iii) ...

Dwukropek stawiamy jednak, gdy stoi przed nim pełne zdanie (np. zawierające ‘the following’ albo ‘as follows’):

- The group G can be of four types: A, B, C or D.
- Consider all elements $x \in X$ such that one of the following holds:

- (i) ...;
- (ii) ...

(Zobacz też „Listy pionowe”.)

Listy pionowe

Jeśli lista pionowa zaczyna się w środku zdania (tzn. nie poprzedza jej pełne zdanie), to z reguły nie stawiamy dwukropka przed listą, zaczynamy punkty małą literą i kończymy przecinkiem lub średnikiem:

- Let A be the set of all $x \in B$ such that
  - (i) the function f_x is discontinuous;
  - (ii) the function g_x is continuous, but not strictly increasing.

Niekiedy jednak wewnątrz punktów mamy już kropki lub też chcemy zakończyć każdy punkt kropką. Wtedy stawiamy przed listą dwukropek i zaczynamy każdy punkt dużą literą:

- The following conditions are equivalent:
  - (i) The mapping F is convex.
  - (ii) The manifold M is simply connected.
- Then:
  - (i) F is continuous, convex and bounded from below. Moreover, there is no G satisfying (4) for $A = F$.
  - (ii) F' is continuous and bounded from below, but not convex. However, there is a G satisfying (4) for $A = F'$.

Myślnik

Myślnik jest używany w angielskim znacznie rzadziej niż w polszczyźnie, i w innych okolicznościach.

Nagła przerwa w zdaniu:

- Recall the interior tensor product $A \otimes B$ – this is a right module over C .
- The first inequality is well known – see [5, Proposition 3.1].

W druku (zwłaszcza w wersji amerykańskiej języka) myślnik może być też dłuższy i bez spacji ('M-rule'):

- Recall the interior tensor product $A \otimes B$ —this is a right module over C .
- The first inequality is well known—see [5, Proposition 3.1].

Nie ma myślnika zastępującego jakieś słowo:

- We denote the former set by A , and the latter by B .

Unikaj stawiania myślnika obok symbolu matematycznego – może być zrozumiany jako minus.

Łącznik

Użycie łącznika jest w wielu wypadkach fakultatywne, ale wskazana jest konsekwencja w ramach jednego dokumentu.

Non(-):

Można pisać albo

- nontrivial, nonzero, nonnegative,

albo

- non-trivial, non-zero, non-negative.

Zawsze jednak piszemy

- non-Euclidean, non-locally-convex [lepiej niż 'non-locally convex', bo zaprzeczamy nie tylko „lokalności”]

Łącznik konieczny:

- one-parameter group

- one-to-one map
- two-stage computation
- n -fold integration

Łącznik jest też konieczny (i wygodny), gdy z dowolnego ciągu słów chcemy np. utworzyć przymiotnik:

- a local-to-global method, an easy-to-trace element

Łącznik fakultatywny:

- right hand side, right-hand side
- second order equation, second-order equation
- selfadjoint, self-adjoint
- seminorm, semi-norm
- a blow-up, a blow up, a blowup [ale: 'to blow up' (czasownik)]
- the n th element, the n -th element
- above-mentioned, above mentioned
- well-known, well-defined, well known, well defined

Uwaga ogólna: daje się zauważyć dość systematyczną tendencję do ograniczania użycia łączników: słowa, które dawniej na ogół pisano z łącznikiem, dziś pisze się często łącznie lub rozdzielnie.

Osobiście zawsze napisałbym np. 'a finite-dimensional space', 'a model-theoretic construction', ale pisownia rozdzielna takich konstrukcji staje się powszechna.

Łączniki i matematyka:

Piszemy ' G -space' [kod: $\$G\$-space$], a nie ' G —space'.

Podobnie np. operator może być ' L^p - L^q continuous', w zapisie texowym

$\$L^p\$-\$L^q\$$ continuous,

ale nie ' $L^p - L^q$ continuous'.

N-rule:

W niektórych wypadkach używa się podwójnego łącznika ('N-rule'):

- pages 12–34, items (i)–(iv), Sections 2.3–2.7 [gdy wskazujemy zakres „od-do”]
- Radon–Nikodym theorem [dla dwóch osób; ale 'Piatetski-Shapiro', bo to jedno nazwisko]